

go) oraz analizą cech wizualnych krajobrazu (ekspozycyjność czynna i bierna, kompozycja wewnątrz krajobrazowych). Połączono także wnioski płynące z zaleceń i wskazań dotyczących ochrony i kształtowania środowiska przyrodniczego (a), kulturowego (b) oraz kompozycji (makro-kompozycji) przestrzennej (c). W ramach studiów i analiz tak zwanego trzeciego wymiaru, przeprowadzono analizy kompozycji krajobrazowej tworzonej przez istniejące i planowane zagospodarowanie, w odniesieniu do: panoramy, widoku i kadru (rozumianego jako wąski widok, otwarcie widokowe, luneta widokowa). Wzięto także pod uwagę cechy nie-wizualne czyli niematerialne.

Dla każdej skali przyjęto odrębny zestaw informacji, którego zawartość i kolejność znaczenia zmieniała się zgodnie z wiedzącymi dla ujęcia wizualnego, cechami i właściwościami danej struktury przestrzennej. Inaczej postrzegane jest osiedle miejskie (jako zbiór fragmentów przestrzeni w formie widoków i kadrów), zagroda samotnicza w krajobrazie (tu występuje integralność ekspozycyjna z panoramą krajobrazu otwartego), czy duże założenie pałacowo-parkowe. Sygnalizuje to duże zróżnicowanie znaczenia poszczególnych cech przedmiotu analizy krajobrazowej dla kształtowania ładu przestrzennego. Niemal w każdym przypadku występowały podobne składowe, zmieniając jedynie miejsce w hierarchii ważności uwzględnienia ich w procesie projektowym.

Dla zilustrowania końcowego efektu współpracy architekta krajobrazu w tworzeniu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, zamieszczono poniżej dwie plansze, które zawierają studium krajobrazowe wykonane zgodnie z wyżej przedstawioną metodą oraz jeden z rysunków planu.¹¹

Streszczenie: Konieczne jest poszerzenie pola badawczego w architekturze krajobrazu o zagadnienia związane z naukami przyrodniczymi i geograficznymi, a w tym zwrócenie uwagi architektów krajobrazu na ochronę cech przyrodniczych środowiska, które tworzą ład przyrodniczy niezbędny dla istnienia ładu przestrzennego.

Słowa kluczowe: krajobraz, analiza krajobrazu, środowisko przyrodnicze, środowisko kulturowe, formy ochrony przyrody.

Abstract: *It is necessary to extend the research field in landscape architecture by elements related to natural and geographical sciences, and to direct the landscape architects' attention to the preservation of natural features of the environment, which form natural order, necessary for the existence of spatial order.*

Key words: *landscape, landscape analysis, natural environment, culture environment, forms of nature preservation.*

⁷ O zasadzie „trójochrony” piszą: Przewoźniak M., *ibid.*, także Pankau F., Przewoźniak M., *Ochrona dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego w planach ochrony parków krajobrazowych*, [w:] *Ochrona dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego w Polsce*, Warszawa 1998.

⁸ Myga-Piątek U., *Kryteria i metody oceny krajobrazu kulturowego w procesie planowania przestrzennego na tle obowiązujących procedur prawnych*, [w:] *Waloryzacja środowiska przyrodniczego w planowaniu przestrzennym*, Gdańsk – Warszawa 2007.

⁹ Pawłowska K., Swaryczewska M., *Ochrona dziedzictwa kulturowego. Zarządzanie i partycypacja społeczna*, Kraków 2002.

¹⁰ Böhm A., *Planowanie przestrzenne dla architektów krajobrazu. O czynniku kompozycji*, Kraków 2006.

¹¹ *Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miejscowości Subkowy*, gmina Subkowy, województwo pomorskie, wykonawca Przedsiębiorstwo Projektowo-Usługowe DOM, Starogard Gdański, generalny projektant Kielb-Stańczuk M., Starogard 2003.

Dr inż. arch. Halina Lipińska¹, dr inż. arch. Agata Zachariasz²

KOMPLEKS DYDAKTYCZNY – „OGRODY”

DIDACTIC COMPLEX “GARDENS”

■ W dziejach różnych kultur istniało wiele powodów zakładania ogrodów. Ogród mógł być miejscem rozrywki (jak w Indiach epoki Mogolów), wyrazem duchowości (jak japońskie ogrody zen), miejscem kontemplacji (w kulturze islamu), czy oazą (np. dla nomadów). W okresie renesansu, niektóre ogrody były swoistymi „muzeami botanicznymi”. Ogród mógł być też wyrazem poglądów ekologicznych, jak Lincoln Memorial Garden Jensa Jensena w Springfield w Illinois. W XX wieku często ogrody historyczne stanowią inspirację dla współczesnych projektantów.³ Obecnie zaś odtwarzanie ogrodów, obok inspiracji może mieć także wymiar edukacyjny oraz dydaktyczny. Przed nowoczesnymi ogrodami dydaktycznymi stoją bardzo szerokie zadania, gdzie obok prowadzenia bogatych i naukowo udokumentowanych kolekcji roślin, ważną rolę odgrywa szerzenie kul-

tury botanicznej i ogrodniczej, poprzez celowy dobór kolekcji roślinnych oraz specyficzne rozwiązania ogrodowe.

Cel pracy

Projektowany kompleks dydaktyczny „Ogrody” powstaje z myślą o kształceniu studentów przez Katedrę Łąkarstwa i Kształtowania Zieleni Akademii Rolniczej w Lublinie. Do celów dydaktycznych wydaje się niezwykle zasadne zgrupowanie na jednym obszarze, wybranych założeń ogrodowych oraz historycznych i współczesnych ogrodów tematycznych. Z uwagi na ograniczenia obszarowe (ok. 0,33 ha) w projektowanym kompleksie „Ogrody” uwzględniono tylko wybrane, charakterystyczne dla danej epoki, czy rodzaju ogrodu, zasady kompozycji i elementy ogrodowe.

Charakterystyka i położenie obiektu

Przeznaczony do zagospodarowania obiekt (o pow. 0,33 ha) położony jest nad rzeką Pivonią, która stanowi jego zachodnią

¹ Katedra Łąkarstwa i Kształtowania Zieleni, Akademia Rolnicza w Lublinie.

² Instytut Architektury Krajobrazu, Politechnika Krakowska.

granicę. Od północy ograniczony jest wzniesieniem mineralnym, po którym przebiega akwen prowadzący wody z Kanału Wieprz-Krzna, ponad rzeką Pivonią, do stawów rybnych. Od strony południowej sąsiaduje bezpośrednio z ulicą i innymi działkami. Równina Sosnowicka cechuje się przewagą klimatu kontynentalnego i odznacza się przeciętną ilością opadów (365,4 mm). Przebieg warunków termicznych w okresie zimowym w okresie ostatnich 20 lat był dość korzystny. Temperatury w okresie zimy wahały się od 1,9°C w listopadzie i -2,7°C w styczniu. Obszar, na którym położony jest obiekt to gleba mineralna lekka, o lekko kwaśnym odczynie (pH 5,9) i średniej zasobności w przyswajalne formy fosforu, potasu i magnezu.

Wytczne i uzasadnienie kompozycji

Do realizacji założenia wybrano ogrody: średniowieczny, renesansowy i barokowy, z ogrodów tematycznych: biblijny, japoński, wiejski oraz alpinarium i różankę. W poszczególnych ogrodach zaprojektowano typowe dla nich elementy kompozycyjne i różne aranżacje roślinne oraz małą architekturę ogrodową. W doborze gatunków kierowano się ich historycznym zastosowaniem w poszczególnych epokach i stylach oraz ogrodach specjalistycznych.⁴ Starano się także uwzględnić ich wymagania siedliskowe w powiązaniu z warunkami pogodowymi Lubelszczyzny.

Ważnym elementem założenia jest park maszynowy, który nie tylko prezentuje odpowiednie maszyny i narzędzia rolnicze, ale także zaproponowano tu sposób jego aranżacji, spełniający oczekiwania zarówno praktyczne jak i estetyczne (różne nawierzchnie, teren otwarty, wiata). Dało to możliwość oceny zestawień barwnych, faktur i zaproponowanych wzorów. Także uwzględniony w projekcie parking odgrywa rolę nie tylko użytkową, ale również poznawczą i estetyzującą.

W całym założeniu układ komunikacyjny – ścieżki i alejki – zaprojektowano w taki sposób, by kolejno, bez cofania, można było zobaczyć wszystkie elementy ogrodu w porządku chronologicznym – od założeń średniowiecznych po nowoczesne. Od wejścia, wzdłuż drogi, stanowiącej zarazem główną oś kompozycyjną, po obu jej stronach, zaplanowano trawnik strzyżony.

Początek historycznej wędrowki rozpoczyna się przy wejściu głównym do budynku dydaktycznego, znajdującego się na obszarze projektowanego kompleksu. Stamtąd prowadzi ścieżka do wnętrza gdzie prezentowane są najbardziej charakterystyczne elementy ogrodu średniowiecznego – drewniana bramka porośnięta różami, ława darniowa, wirydarz, łąka kwietna. Wybór ten można uzasadnić faktem, iż w Polsce jednymi z pierwszych były właśnie ogrody średniowieczne.⁵ Następną częścią założenia, jest ogród renesansowy, a w nim charakterystyczny dla epoki parter oraz labirynt na planie koła. We wnętrzu tym znajdują się również kamienne ławy oraz topiaryczne formy roślin. Z ogrodu renesansowego ścieżka prowadzi do założenia barokowego reprezentowanego przez dwa typy parterów. Pierwszy z nich to parter gazonowy, a drugi – kompartymentowy. Podobnie jak ogród średniowieczny, ogrody renesansowe i barokowe dobrze zakorzeniły się w Polsce i można je odnaleźć w wielu rejonach naszego kraju.⁶ Całość założeń historycznych pozwoli studentom prześledzić zmiany kompozycyjne zachodzące w następujących po sobie epokach.

Po prawej stronie części historycznej zaplanowano altanę porośniętą różnymi pnączami, stanowiącymi cenny materiał dydaktyczny. Następnie swobodnie poprowadzona ścieżka rozwidła się, otaczając klomb z roślinami o ozdobnych kwia-

tostanach, nadających się do zasuszenia. Klomb ma kształt koła, jednak sama forma jest dość modernistyczna. Kształtem przypominać może nowoczesny zegar (symbol czasu lub długowieczności). Dalej, po prawej stronie zaprojektowano współczesną, rabatę z roślin o różnym pokroju (horyzontalnym, sferycznym i wertykalnym) oraz trójkątną rabatę z różnymi gatunkami paproci. Tuż za rabatą z paproci oraz po jej lewej stronie (obok garaży) zaplanowano miejsca dla maszyn i narzędzi rolniczych. Jedno z tych miejsc usytuowano na otwartej przestrzeni z wykorzystaniem nawierzchni ażurowej. W parku maszynowym – pod wiatą zaplanowano nawierzchnię z płyt kamiennych, a przy każdym ze wsporników wiaty pnącza. Tę część ogrodu będzie zamykał murek kwiatowy, z charakterystycznych dla regionu wapieni.

Wzdłuż murku, po prawej stronie usytuowany zostanie ogród skalny, a po lewej w głębi rabata „koło barw”. Ogród skalny powstanie w lewym rogu na końcu działki, na planie zbliżonym do trójkąta, na wystawie południowej. Dla lepszej ekspozycji roślin skalnych zastosowano sztucznie wzniesiony teren o powierzchni pochyłej od wys. 20 cm (przy brzegu) do około 40 cm (w głębi). Konstrukcję nośną ogrodu skalnego będą tworzyły kamienie z wapienia i piaskowca. Na prawo od niego znajdować się będzie parking. Usytuowana przy budynku rabata „koło barw” oprócz elementu dydaktycznego będzie stanowiła również element dekoracyjny placu. Rabatę buduje siedem kolorów – żółty, zielony, niebieski, fioletowy, różowy, czerwony i pomarańczowy, by zapewnić jej atrakcyjność przez jak najdłuższy czas. Z tego względu zaplanowano gatunki kwitnące wczesną wiosną, a także te rozwijające kwiaty latem, aż do późnej jesieni.

Z prawej strony od rabaty, przy parkingu zaprojektowano trejaż z winoroślą. Za nim znajdują się ogrody tematyczne. Najpierw umiejscowiono ogród biblijny, który wprowadzono do założenia ze względu na rzadkość występowania w Polsce tego typu ogrodów oraz złożoną symbolikę roślin i materiałów w nim zastosowanych.⁷ Przy kamiennej ścieżce w kształcie krzyża posadzone zostaną wybrane (dostępne w naszych warunkach klimatycznych) gatunki reprezentujące najważniejsze grupy roślin, o których jest mowa w Biblii. Każda roślina zostanie opatrzona tabliczką, z łacińską i rodzimą nazwą oraz cytatem z Pisma Świętego. Na skrzyżowaniu ścieżek zaplanowano źródło wody (kamienne naczynie wypełnione wodą). Za tym wnętrzem znajdować się będzie wejście do ogrodu japońskiego, wywodzącego się z innego kręgu kultury, także pełnego symbolicznych elementów, ściśle związanych z siłami natury. Jego wnętrze zaprojektowane zostało w stylu tsukubai i sanzou.⁸ Dalsza trasa prowadzi do ogrodu wiejskiego. Jego koncepcja podyktowana jest charakterem uczelni, a w szczególności pracą dydaktyczną na kierunku Agroturystyka. Ta część założenia służyć może jako przykład dopełnienia każdego gospodarstwa wiejskiego, w tym agroturystycznego. Piękno i różnorodność gatunkowa ogrodów wiejskich może być najlepszym udokumentowaniem zachowania elementów naszej tradycji, jako wyróżnika polskiej odrębności kulturowej.⁹ Po wyjściu z ogrodu wiejskiego, po prawej stronie zaprojektowano wejście do ogrodu różanego, w którym zaprezentowano różne gatunki róż od najstarszych do najmłodszych, a prowadzona przez studentów ich pielęgnacja będzie niewątpliwie stanowić także ważny element dydaktyczny.¹⁰ Rosarium będzie eksponowane na tle cisowego żywopłotu oddzielającego tę część ogrodu od pozostałych. Wzdłuż cisów zostanie poprowadzona ścieżka (żwirowa), z której planuje się wejścia do poszczególnych ogrodów tematycznych.

Powstające w ostatnim okresie w różnych szkołach wyższych, publicznych i niepublicznych, kierunki architektura krajobrazu nie zawsze są w pełni przygotowane do prowadzenia zajęć z urządzania i pielęgnacji. Wydaje się, że ten niewielki ogród dydaktyczny w pełni zaspokoi potrzeby Akademii Rolniczej w Lublinie w realizacji programu zarówno tych, jak innych zajęć dydaktycznych, np. historii sztuki ogrodowej czy szaty roślinnej.

Streszczenie: Kompleks Dydaktyczny zaprojektowano na potrzeby Katedry i kształcących się tam studentów. W ramach założenia planuje się prezentację wybranych stylów ogrodowych oraz charakterystycznych ogrodów. Do realizacji wybrano ogrody: średniowieczny, renesansowy i barokowy, z ogrodów tematycznych: biblijny, japoński, wiejski oraz alpinarium i różankę. W poszczególnych ogrodach uwzględniono tylko niektóre, charakterystyczne dla danej epoki, czy rodzaju ogrodu, zasady kompozycji i typowe dla nich elementy kompozycyjne, różne aranżacje roślinne (klomb z roślinami o ozdobnych kwiatostanach, nadających się do zasuszenia, rabata z roślin o różnym pokroju i rabata „koło barw” i trójkątna rabata z różnymi gatunkami paproci) oraz małą architekturę ogrodową (altanę porośniętą różnymi pnączami). W doborze gatunków kierowano się ich historycznym zastosowaniem w poszczególnych epokach i stylach oraz ogrodach specjalistycznych. Układ komunikacyjny zaprojektowano w taki sposób, by kolejno można było zobaczyć wszystkie elementy ogrodu w porządku chronologicznym – od założen średniowiecznych po nowoczesne, co pozwoli studentom prześledzić zmiany kompozycyjne zachodzące w następujących po sobie epokach.

Słowa kluczowe: ogród dydaktyczny, ogród historyczny, koło barw, scenariusz ogrodowy.

Abstract: *It is planned to present selected styles of gardens and characteristic garden examples. Following types were selected: medieval, Renaissance, and baroque, as well as biblical, Japanese, rustic, rockery, and rosary as thematic gardens. Only composition rules along with typical elements that are characteristic for a given epoch or garden type were taken into account in particular gardens. Path network enables to visit the garden in chronological sequence: from medieval assumptions through modern ones, which allows students for recording the composition changes in subsequent epochs.*

Key words: *educational garden, historical garden, the circle of colours, the garden scenario.*

³ Bogdanowski J., *Polskie ogrody ozdobne*, Warszawa 2000; Hobhouse P., *Historia ogrodów*, Arkady, Warszawa 2005; Szafrńska M., *Ogród. Forma. Symbol. Marzenie*, Katalog wystawy, Warszawa 1998.

⁴ Hobhouse P., *op.cit.*

⁵ Bogdanowski J., *op.cit.*; Hobhouse P., *op.cit.*; Majdecki L., *Historia ogrodów*, Warszawa 1981.

⁶ Bogdanowski J., *op.cit.*; Majdecki L., *op.cit.*

⁷ Szafrńska M., *op.cit.*

⁸ Majdecki L., *op.cit.*

⁹ Giżycki K., *O przyozdobieniu siedlisk wiejskich*, Warszawa 1827; Szczeblewska A., *Ogród wiejski – zapomniane piękno*, [w:] *Krajobrazy Dziedziectwa Narodowego*, 2, 2000, ss. 30–33.

¹⁰ Monder M., Gawryszewska B.J., *Najpiękniejsze rosaria Europy*, [w:] *Ogrody*, 5, 2004, ss. 88–94.

Dr inż. Anna Majdecka-Strzeżek¹

REWALORYZACJA PARKÓW W DYDAKTYCE STUDIUM PODYPLOMOWEGO OCHRONY I KONSERWACJI ZABYTKOWYCH ZAŁOŻEŃ OGRODOWYCH

TEACHING RESTORATION OF PARKS IN THE POSTGRADUATE SCHOOL OF PRESERVATION AND CONSERVATION OF HISTORICAL GARDENS

*...naród żyje tak długo, jak pielęgnuje swoją historię,
ginie, gdy traci dla niej szacunek...*

Seneka

■ Liczba istniejących ogrodów i parków w Polsce szacowana jest na ok. 10 000. Znajdują się na terenie całego kraju i reprezentują różne style ogrodowe. W większości spotkać można obiekty powstałe w manierze krajobrazowej. Część stanowi otoczenie historycznych rezydencji, pozostałe to publiczne – miejskie.

Reprezentują różny stan przetrwania, od bardzo dobrze utrzymanych, po znajdujące się w bardzo złym stanie. Część reprezentująca polskie dokonania, nie przetrwała, znane są jedynie z przekazów archiwalnych.

Wiele uległo zniszczeniu i dewastacji szczególnie w okresie Wojen Światowych i w latach następnych. Okres XX wieku okazał się trudny dla trwałości obiektów ogrodowych. Przyczyniły się do tego niepokoje obu wojen, jak również ich następstwa – przesunięcie granic i zmiany ustrojowe. Nastąpiło przerwanie ciągłości zapewniającej świetność dworów i pałaców, wraz z otaczającymi ich ogrodami i parkami. Założenia rezydencjonalne

¹ Katedra Architektury Krajobrazu, Kierownik Podyplomowego Studium Ochrony i Konserwacji Zabytkowych Założeń Ogrodowych, SGGW.